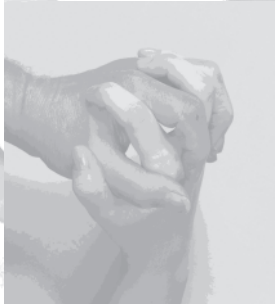

DIACONAAAT, HOE DOE JE DAT?

**ONDER REDACTIE VAN
MATTHIJS GELUK & AART PETERS**

DIACONAAAT, HOE DOE JE DAT?

**HANDVATTEN VOOR
STARTENDE DIAKENEN**

UITGEVERIJ BOEKENCENTRUM, ZOETERMEER

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met de Protestantse Kerk in Nederland

**Protestantse
Kerk**

ISBN 978 90 239 7015 6
NUR 700

Boekverzorging Studio Anton Sinke

© 2015 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijboekencentrum.nl

INHOUD

Woord vooraf	7
1 Wat is diaconaat? <i>Matthijs Geluk</i>	9
2 Diaken: het mooiste ambt? <i>Aart Peters</i>	21
3 Diaconaat en eredienst <i>Piet Vergunst</i>	31
4 Diakenen zijn toerusters <i>Aart Peters</i>	37
5 Individuele financiële hulpverlening <i>Jan de Kluijver</i>	47
6 Diaconaat in de samenleving <i>Alie Leeftang</i>	59
7 Diaconaat in de wereld <i>Matthijs Geluk</i>	69
8 Omgaan met diaconaal geld <i>Steven van Loo</i>	81
Meer te weten komen	91
Personalía	95

WOORD VOORAF

Diaconaat, hoe doe je dat? Iemand die net als diaken is bevestigd zal zich die vraag regelmatig stellen. Maar ook een ervaren diaken doet er goed aan om met die vraag kritisch naar de eigen praktijk te kijken. Met dit boekje willen we diakenen handvatten geven voor de diaconale praktijk in de gemeente. Diakenen, diaconaal werkers en andere kerkelijke medewerkers hebben hun jarenlange ervaring ingebracht om dit boekje zo dicht mogelijk bij de praktijk van de gemeente te laten aansluiten.

Naast het bieden van praktische handvatten willen we graag benadrukken hoe belangrijk het is om je te blijven bezinnen op de Bron van het diaconale handelen. Diaconaal handelen komt voort uit het geloof. En dat moet je levend houden, wil je gemotiveerd blijven om je taak als diaken uit te voeren. Daarom geven we aan het einde van ieder hoofdstuk een suggestie voor een bijbellezing, een psalm of lied en een aantal gespreksvragen. Dit boekje is dan ook zeer geschikt om als diakenen samen te lezen.

De eerste twee hoofdstukken gaan over het eigene van het diaconaat en de rol van de diaken in het geheel van het kerkelijke leven. Omdat diaconaat een roeping is van de hele gemeente, volgen direct daarna de hoofdstukken over het diaconaat in de eredienst en de diaconale toerusting van de gemeente. De diaken stimuleert de gemeente om haar diaconale roeping te vervullen en mag ook altijd een beroep doen op gemeenteleden bij de uitvoering van het diaconaat. Diaconaat kan binnen de eigen gemeente een rol spelen (hoofdstuk 5), in de directe omgeving van de gemeente (hoofdstuk 6) en wereldwijd (hoofdstuk 7).

Een diaken heeft de verantwoordelijkheid om geld van anderen te beheren en uit te geven. Daar moet zorgvuldig mee worden omgegaan. Hoofdstuk 8 gaat hierop in.

Uiteraard kan dit boekje niet op elke vraag een antwoord geven. Daarom verwijzen we in het laatste hoofdstuk naar andere literatuur, websites of instanties waar je terecht kunt om je verder te verdiepen.

Omdat alle auteurs die een bijdrage hebben geleverd aan dit boekje actief zijn binnen de Protestantse Kerk in Nederland, zal bewust en onbewust vooral de praktijk van deze kerk in beeld zijn. We hopen echter dat dit boekje ook daarbuiten zijn waarde kan bewijzen.

Tot slot: het diaconaat is geworteld in de liefde van God die Hij door Jezus Christus aan de wereld laat zien. In het diaconale werk van de gemeente krijgt de liefde van Christus een concreet gezicht. Dit onderscheidt het diaconaat van alle andere vormen van liefdadigheid. Het lijkt ons van groot belang om dat onderscheid hoog te houden. Dat kan alleen wanneer elke diaken ook bedelaar durft te zijn aan de troon van de Genadige (Hebr. 4:16). Juist vanuit de ervaring van Gods genade kunnen we genadig zijn voor onze naaste. We hopen dat dit boekje daaraan mag bijdragen!

Utrecht, juni 2015

Matthijs Geluk
Aart Peters

1 WAT IS DIACONAAT?

MATTHIJS GELUK

9

Een beginnende diaken voelt zich nog weleens overspoeld door de grote hoeveelheid taken die er op het bordje van de diaconie liggen. Eenzelfde gevoel treedt op wanneer we antwoord proberen te geven op de eenvoudige vraag: wat is diaconaat? Die vraag valt namelijk vanuit een heel scala aan invalshoeken te beantwoorden, bijvoorbeeld vanuit de Bijbel of vanuit de hedendaagse praktijk van de gemeente. En dan nog zal elke beschrijving tekortdoen aan de kerkelijke praktijk van het *in Jezus' naam goed doen aan onze naaste die dat nodig heeft*. Dat kan ook niet anders, want de agenda van het diaconaat wordt bepaald door de wereld waarin wij leven. Diaconaat is van nature veelvormig, omdat steeds ingespeeld moet worden op nieuwe situaties in de samenleving.

Onder dat voorbehoud proberen we in dit hoofdstuk een aantal essentiële aspecten van het diaconaat op het spoor te komen. Waar hebben we het over wanneer we spreken over diaconaat? En wat zijn de belangrijkste bijbelse bronnen voor het diaconaat? Vervolgens bespreken we een aantal kwesties die in het diaconaat regelmatig terugkeren. We besluiten het hoofdstuk met een impressie van de veelvormigheid van het diaconaat aan de hand van de 'werken van barmhartigheid'.

Valt diaconaat te definiëren?

Het is lastig om diaconaat te vatten binnen een definitie, omdat het altijd wordt uitgeoefend binnen een specifieke context, met voor elk probleem een eigen aanpak. Het maakt nogal uit wáár je diaken bent. In een plattelandsgemeente zal de diaconale problematiek er anders uitzien dan in een achterstandswijk in een grote stad. Elke omschrijving dient dan ook met die breedte rekening te houden. Die breedte zien we terug in de omschrijving die de kerkorde van de Protestantse Kerk geeft. In één adem met de missionaire en pastorale roeping, wordt daarin gesproken over de diaconale roeping van de gemeente:

De gemeente vervult haar diaconale roeping in de kerk en in de wereld door in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid te delen wat haar aan gaven geschonken is, te helpen waar geen helper is en te getuigen van de gerechtigheid van God waar onrecht geschiedt.

Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland, Artikel X, 2

Wat deze dienst van barmhartigheid en gerechtigheid inhoudt, is verder uitgewerkt in ordinantie 8, artikel 3 van dezelfde kerkorde:

1. De gemeente is geroepen tot de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid door
 - het betrachten van onderling dienstbetoon,
 - het verlenen van bijstand, verzorging en bescherming aan wie dat nodig hebben,
 - het deelnemen in arbeid ten behoeve van het algemeen maatschappelijk welzijn,
 - het signaleren van knelsituaties in de samenleving en
 - het bevorderen van de zorg voor het behoud van de schepping.
2. Deze roeping betreft zowel de diaconale opdracht in de gemeente en haar omgeving als de diaconale opdracht elders in de wereld.
3. De diaconale zorg in de gemeente en in haar omgeving krijgt gestalte in het leven van de leden van de gemeente, die worden opgewekt tot onderling dienstbetoon, tot voorbeden en tot de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid in de wereld, als ook in de arbeid die door en onder leiding van de diakenen wordt verricht.
4. De gemeente vervult haar diaconale opdracht elders in de wereld met behulp van en onder leiding van de diakenen en, in samenwerking met de daartoe aangewezen organen van de kerk, met inachtneming van het bepaalde in ordinantie 14.

Kerkorde van de Protestantse Kerk, Ordinantie 8, Artikel 3

Naast de omschrijving van de Protestantse kerkorde vinden we in het boek *Barmhartigheid en Gerechtigheid* de volgende definitie:

‘Onder diaconaat/diaconie verstaan we het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, ver-

minderen dan wel mee uithouden van lijden en sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.’

Barmhartigheid en Gerechtigheid – Handboek diaconiewetenschap, Kampen 2004, p. 392

Uit het bovenstaande kunnen we in ieder geval een aantal belangrijke zaken opmaken. Allereerst zien we dat het bij diaconaat gaat om de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid. Het is gericht op mensen die te kampen hebben met lijden en sociaal-maatschappelijke nood, zowel individuen als groepen. Diaconaat is zowel goedgevoelen aan hen die dat nodig hebben, alsook het tegengaan van onrecht en bijdragen aan rechtvaardige verhoudingen.

Dit waaiert vervolgens uit in een veelheid van handelingen gericht op het welzijn van de naaste. Zoals we zagen spreekt de kerkorde bijvoorbeeld van ‘onderling dienstbetoon’, ‘bijstand, verzorging en bescherming’ en het ‘signaleren van knelsituaties’ en *Barmhartigheid en Gerechtigheid* van ‘voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden’.

Tot slot wordt duidelijk dat het diaconaat een roeping is van de christelijke gemeente, net zo wezenlijk als missionair werk en pastoraat. Het is een beweging van binnen naar buiten: vanuit de gemeente naar andere gemeenteleden en naar mensen buiten de gemeente, in de directe omgeving van de gemeente, de samenleving en de hele wereld.

Bijbelse bronnen voor het diaconaat

Diaconaat is één van de wezenlijke aspecten van het kerkzijn. Jezus riep op om God lief te hebben boven alles – en de naaste als jezelf. Diaconaat is daarmee niet zomaar een kwestie van liefdadigheid, maar het is een opdracht die vanuit het geheel van de Bijbel tot ons komt. We kijken in deze paragraaf naar een aantal belangrijke bijbelse gegevens ten aanzien van het diaconaat.

Diakonia

Het woord diaconaat is afgeleid van de Griekse woorden *diakonia* (dienst), *diakonein* (dienen) en *diakonos* (dienaar, diaken). Een *diakonos* was in de tijd van het Nieuwe Testament een huisbediende of tafeldienaar. Zo heten

**DIACONAAAT IS EEN
ROEPING VAN DE
CHRISTELIJKE
GEMEENTE, NET ZO
WEZENLIJK ALS
MISSIONAIR WERK
EN PASTORAAT.**

bijvoorbeeld de dienaren bij de bruiloft in Kana 'diakenen'. Tegelijkertijd heeft *diakonia* ook de betekenis van 'dienst aan de ander die dat nodig heeft'. In Lukas 8:3 wordt bijvoorbeeld gesproken van vrouwen die Jezus 'dienden' met hun bezittingen.

Vaak is benadrukt dat het dienen in huis of aan tafel een slavendienst was die niet in hoog aanzien stond. Dat blijkt wel als Jezus tegen zijn leerlingen zegt dat 'wie onder u belangrijk wil worden, die moet uw *dienaar* (*diakonos*) zijn. En wie van u de eerste zal willen worden, die moet *slaaf* van allen zijn. Want ook de Zoon des mensen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te *dienen*, en Zijn ziel te geven als losprijs voor velen' (Mark. 10:43-45, cursivering van mijn hand). Anderzijds is een tafeldienaar een representant van de gastheer, die ervoor zorgt dat het de gasten aan niets ontbreekt. Hij of zij heeft dus een belangrijke, representatieve functie. Bovendien is de betekenis 'tafel dienst' afgeleid van een breder betekenisveld dat wijst op het 'bemiddelen' en 'bruggen bouwen' tussen mensen. Een diaken is daarmee een bemiddelaar, iemand die handelt in opdracht van zijn of haar heer.

Overigens moet worden opgemerkt dat het woord *diakonia* in het Nieuwe Testament een bredere betekenis heeft dan wat wij tegenwoordig diaconaat noemen. *Diakonia* slaat op de dienst aan God in brede zin. In Handelingen 6:4 bijvoorbeeld wijden de apostelen zich aan de 'bediening (*diakonia*) van het Woord'. En ook de zeven mannen die in Handelingen 6 worden aangesteld om aan de tafels te dienen houden zich bezig met de *diakonia* van het Woord (zie Handelingen, hoofdstuk 6-8). Als we het dus over het diaconaat willen hebben zoals we dat tegenwoordig kennen, kunnen we ons niet enkel beroepen op het woord *diakonia*. Het diaconaat, zoals we dat in de protestantse traditie kennen, berust echter op een veel bredere bijbelse basis. In het boek *Dienen en delen – Basisboek diaconaat* geeft dr. A. Noordegraaf (†2011) een uitstekend overzicht (Zoetermeer 2009, p. 27-58).

Schepping

Noordegraaf richt zich in *Dienen en delen* allereerst op Gods zorg voor de schepping en in het bijzonder voor de mens. De mens is naar Gods beeld geschapen, als zijn kind en dienaar. Voor het diaconaat betekent dit dat ieder mens, ongeacht wat dan ook, waarde in zichzelf heeft en dus respect verdient. Ook is ieder mens geroepen om als rentmeester van God te zorgen voor mens en wereld. Daarom kan gezegd worden dat de mens pas mens is 'met de ander'. Adam krijgt zijn vrouw als 'hulp die zijn tegenover is' (Gen. 2:18). Die hulp wordt in bijbelse zin gekenmerkt door wederke-

righeid. 'Helper en geholpene dienen elkaar met hun gaven en zijn op elkaar aangewezen.' (*Dienen en delen*, p. 29). Mensen zijn elkaars 'broeder' en 'hoeder' (vergelijk Gen. 4:9). Er is daarin geen plaats voor de één om zich te verheffen boven de ander, omdat uiteindelijk ieder mens afhankelijk is van de zorg van God en van de mensen om hem of haar heen.

Oudtestamentische wetgeving

De zorg voor de naaste komt met name in de oudtestamentische wetgeving duidelijk naar voren. Het gebod om God lief te hebben boven alles, is onlosmakelijk verbonden met het gebod om de naaste lief te hebben als jezelf. In Leviticus 19 bijvoorbeeld blijkt hoe Gods zorg zich 'in het bijzonder uitstrekt naar de armen en kwetsbaren; de gehandicapte, de economisch zwakke, de verarmde, de slaaf' (*Dienen en delen*, p. 31). Ook weduwen, wezen en vreemdelingen worden uitdrukkelijk in het Oude Testament genoemd als kwetsbare groepen. De arme (breed opgevat als een ieder die zorg nodig heeft) krijgt een voorkeurspositie, niet vanwege zichzelf, maar omdat hij of zij zichzelf niet kan helpen en dus op de zorg van anderen is aangewezen. Door Gods wet wordt de arme beschermd. Mensen die willen leven naar Gods wet nemen de zorg voor de naaste serieus.

Een dienende Koning

Gods liefde en zorg voor de mens zien we in het Nieuwe Testament tot uitdrukking komen in de persoon en verkondiging van Jezus Christus. Met zijn komst is het Koninkrijk van God aangebroken, waar Jezus zelf de dienende Koning is. Hij kwam niet om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen (Mark. 10:45). In deze uitspraak ligt het heil besloten voor zowel ziel als lichaam. Zijn leven en sterven 'dienen' om mensen een nieuw leven te geven. En wanneer mensen leven in navolging van Jezus Christus, dient men zowel God als de naaste.

Goed nieuws voor de armen

Het is van belang om te beseffen dat het diaconaat logisch gevolg is van Jezus' boodschap van heil voor mensen. Dat heil betreft niet alleen de ziel, maar ook de materiële werkelijkheid. Het evangelie van Jezus Christus is goed nieuws voor de armen, de zieken, de blinden, etc. (Luk. 4:18-21). Zij worden zaliggesproken (Mat. 5:1-12). Het belang van naastenliefde en dienst aan de ander blijkt uit beroemde teksten als de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Luk. 10:25-37) of die van de rijke man en de arme Lazarus (Luk. 16:19-31). Heel indringend wordt dat duidelijk in de gelijkenis van het laatste oordeel, waar de schapen en de bokken van elkaar worden gescheiden op basis van wat ze 'aan de geringste van Mijn broeders' hebben gedaan (Mat. 25:31-46).

De christelijke gemeenschap

Richtinggevend voor het diaconaat zijn ook de gegevens van de eerste christelijke gemeenten. In Handelingen 2:42-46 lezen we hoe de gemeente na Pinksteren bleef 'volharden in de leer van de apostelen en in de gemeenschap, in het breken van het brood en in de gebeden'. In deze christelijke gemeenschap (*koinonia*) hadden de gelovigen alles gemeenschappelijk, ze verkochten bezittingen en deelden onder elkaar, naar dat een ieder nodig had. De kern van dit gemeenteleven ligt in de viering van de maaltijd des Heren, waar de gemeente herinnerd wordt aan het offer en de dienst van Jezus Christus. Van daaruit wordt men aangespoord tot navolging in offerande en dienst aan alle broeders en zusters die dat nodig hebben. Allen zijn namelijk met elkaar verbonden als leden van het lichaam van Christus. Als één lid lijdt, lijden alle leden (1 Kor. 12:26).

**OM OVER NA TE
DENKEN:
BARMHARTIGHEID
EN GERECHTIGHEID
HOREN BIJ ELKAAR.
KUN JE EEN ARME
KLEDING GEVEN DIE
GEMAAKT IS DOOR
KINDEREN DIE
HIERVOOR EEN
HONGERLOONTJE
KREGEN?**

Barmhartigheid en gerechtigheid

De twee diaconale kernbegrippen 'barmhartigheid en gerechtigheid' vinden hun oorsprong in het Oude Testament. Bij barmhartigheid gaat het om een diepe liefde, van waaruit men de naaste in nood helpt. Die liefde vindt haar oorsprong in Gods barmhartigheid voor mensen in nood. Bij gerechtigheid gaat het erom dat mensen recht wordt gedaan, zodat ze op een volwaardige wijze mee kunnen doen in de samenleving. Daarom worden de armen beschermd door Gods wet en kende het volk Israël het sabbatsjaar en het jubeljaar, waarbij schulden werden kwijtgescholden en bezittingen herverdeeld.

Gerechtigheid is overigens niet primair een juridisch begrip, maar juist een religieus begrip. 'Gerechtigheid is de rechte verhouding waarin een mens staat tegenover God door zijn geboden te doen. Met betrekking tot de arme wordt het bedacht zijn op diens welzijn en de bevordering daarvan gerechtigheid genoemd.' (*Dienen en delen*, p. 36-37).

In het diaconaat zal men van beide begrippen uit moeten gaan. Bij diaconaat gaat het niet alleen hulp aan mensen in nood (barmhartigheid), maar ook om het bestrijden van factoren die mensen arm en afhankelijk maken (gerechtigheid).

Diaconaat als roeping van ieder gemeentelid

Uit de voorgaande paragraaf is duidelijk geworden dat de diaconale roe-

ping de hele christelijke gemeente aangaat. Ieder die zich volgeling van Jezus Christus noemt, is geroepen tot dienst aan God en tot dienst aan de naaste. Van iedere christen mag dus verwacht worden dat hij zich inzet om de naaste in nood te helpen. Dat betekent vervolgens ook dat iedere christen die zich in moeilijkheden bevindt, in alle vrijmoedigheid een beroep mag doen op zijn of haar medechristenen. Hij hoeft zich daarvoor niet te schamen en mag er op rekenen niet beschaamd te worden. We leven namelijk allemaal van Gods genade!

Het diaconaat is dus niet enkel een taak van speciaal daarvoor aangestelde diakenen (zie voor hun bijzondere taak hoofdstuk 2), maar primair een taak van iedere christen. In de kerk is het van belang om dat in het oog te houden (zie hiervoor hoofdstuk 4). Waar hulp nodig is, mag op ieder gemeentelid een beroep gedaan worden!

Lokaal, landelijk, wereldwijd

Een vraag die regelmatig terugkeert, is de vraag naar de reikwijdte van het diaconaat. Is de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid alleen bestemd voor de eigen gemeente? Of reikt het verder?

Uit de verwijzing naar de eerste christelijke gemeenten zou opgemaakt kunnen worden dat het diaconaat vooral een zaak is van gemeenteliden onderling. Dat is het primair ook. Maar al snel ontstonden door het Romeinse Rijk verschillende gemeenten die zich met elkaar verbonden wisten. De inzameling die Paulus organiseerde voor de gemeente in Jeruzalem (1 Kor. 16:1-3) laat zien dat de onderlinge solidariteit verder reikte dan de eigen gemeente. Voor onze tijd geldt nog sterker dat het diaconale werk de grenzen van de eigen gemeente overschrijdt. We leven in een geglobaliseerde wereld, waardoor we veel beter zicht hebben op wat er buiten onze woonplaats gebeurt. Bovendien wonen we in één van de rijkste landen ter wereld, waardoor we ook financieel in staat zijn om diaconaal werk buiten de eigen gemeente te steunen.

In onze tijd gebruiken we in de regel drie cirkels om de reikwijdte van het diaconaat aan te duiden. Allereerst *lokaal*: diaconaal werk in de eigen gemeente en de directe omgeving van de gemeente. Vervolgens *landelijk*: diaconaal werk in Nederland, dat het plaatselijke werk overstijgt, bijvoorbeeld het verdedigen van de belangen van vluchtelingen, gehandicapten, mantelzorgers, etcetera. En tot slot *wereldwijd*: diaconaal werk buiten Ne-

**IEDERE CHRISTEN
DIE ZICH IN
MOEILIKHEDEN
BEVINDT, MAG
IN ALLE
VRIJMOEDIGHEID
EEN BEROEP DOEN
OP ZIJN OF HAAR
MEDECHRISTENEN.
WE LEVEN
NAMELIJK
ALLEMAAL VAN
GODS GENADE!**
